

लौठसल्ला

वैज्ञानिक नाम : ट्याक्सस वलिचीयना (Texus wallichiana Zucc)

वानस्पतिक परिवार : ट्याक्ससी (Taxaceae)

नेपाली नाम : लौठसल्ला, तालिसपत्र, ठिग्रे सल्ला

English Name : Himalayan Yew

अन्य नाम : सालिन (गुरुङ्ग), सिङ्गी (तामाङ्ग), थुनेर (हिन्दी)

१. परिचय

लौठसल्ला २०-३० मिटर सम्म अग्लो हुने, हाँगा, विगाँ भएका सदावहार कोणधारी रुख वर्गको वनस्पति हो । यसको पातहरू लाम्चो, चेट्टो र बीचमा एउटा नशा भएको, २-३.५ से.मि. लामो र ३ से.मि. चौडा हुन्छन् । यसको माथिल्लो सतह चम्किलो र चिल्लो हुन्छ र तल्लो सतह केही हल्का हरियो रङ्गको हुन्छ । फूलहरू घीउ रङ्गका, गोला, सानो डाँठ भएको हुन्छन् । फलहरू ५-६ मि. मि. व्यास भएको काँचोमा हरियो र पाके पछि राता रङ्गका हुन्छन् । फलको बाहिरी अवरण रातो रङ्गको नरम एरिल (Aril) ले ढाकेको हुन्छ जसले बीउलाई आधा भन्दा बढी छोपेको हुन्छ ।

२. कहाँ पाइन्छ ?

यो पश्चिममा भारतको कश्मिरदेखि नेपाल, भुटान हुँदै वर्मासम्मका हिमाली भेकमा पाइन्छ । नेपालमा यो पूर्वदेखि पश्चिमसम्म १,८००-३,३०० मिटर उचाईसम्मका जङ्गलहरूमा पाइन्छ । खासगरी गोब्रे सल्लासंगै मिसिएर हुर्केको हुन्छ । प्रायजसो मात्रै घना जङ्गल नभै अरु प्रजातिसँग फाइफुट्टे पाईन्छ ।

३. फूल फुल्ने र फल लाग्ने समय

यो वनस्पति परीपक्का भएर फूल फूल ७-१० वर्ष लाग्दछ । यसको फागुन-चैत्रमा फूल फुल्छ र असोज-कार्तिकमा फल लाग्दछ ।

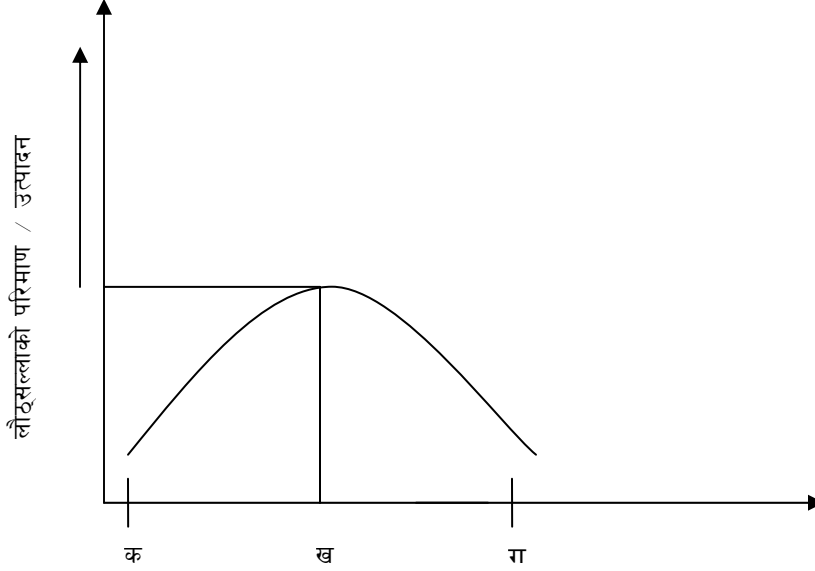
४ उपयोगी भाग

सामान्यतया पात, बोक्रा र डाँठ उपयोगी भए पनि नेपालमा पात मात्रै संकलन गरिएको पाईन्छ ।

५. दिगो उपयोग भनेको के हो र कसरी गर्ने ?

दिगो उपयोग भनेको वातावरणलाई हान्स नहुने र पुर्नउत्थानमा असर नपर्ने गरी लौठसल्लाको उपयोग गरि भविष्यका सन्ततीलाई पनि त्यतीकै परीमाणमा उपलब्ध हुनलाई भनिन्छ । अहिले जुन परिमाणमा लौठसल्ला पाइन्छ हामीले उपयोग गरेर भविष्यलाई पनि त्यत्तिकै परिमाणमा उपलब्ध हुने तरिका नै दिगो उपयोग हो । उदाहरणको लागि कुनै एक वनमा हाल १०० के.जी. लौठसल्लाको पात उत्पादन हुन्छ भने १०० वर्ष पछि पनि त्यस वनमा १०० के.जी. लौठसल्लाको पात उत्पादन हुनु पर्छ । दिगो उपयोगको लागि लौठसल्लालाई उपयुक्त समयमा संकलन गर्नु पर्छ । संकलन गर्दा हरेक साल एउटै ठाँउबाट संकलन नगरी घुम्ती प्रणाली अपनाई संकलन गर्नु राम्रो हुन्छ । संकलन गर्दा करीव ५०-६० % पातहरू मात्र संकलन गरी बाँकी पातहरू छाडीएमा यसको पुर्नउत्थान र रुखको बृद्धिमा असर पर्दैन । वैज्ञानिक अध्ययन अनुसन्धानबाट के कुरा प्रष्ट भएको छ भने प्रकृतिमा कुनै पनि स्रोतको उचित उपयोग भएमा त्यो स्रोत मासिदै न बरु उत्पादन बढेर नै जान सक्छ । यो कुरालाई तलको चित्रले पनि प्रष्ट पार्दछ । चित्र नं. १ मा देखाइएको

मोडेलको नाम हम्प (Hump) मोडेल हो । यस मोडेलले लौठ्सल्लाको ज्यादै न्यून संकलन गरेमा (चित्र नं. १, “क” स्थान) वा ज्यादै संकलन (चित्र नं. १, “ग” स्थान) लौठ्सल्लाको परिमाण अथवा उत्पादन घट्न सक्छ भन्ने कुरा संकेत दिन्छ । तर उचित संकलन (Optimum collection) (चित्र नं. १ “ख” स्थान) ले लौठ्सल्लाको उत्पादन अधिक हुन्छ भन्ने संकेत गर्दछ ।

लौठ्सल्ला संकलन
 ‘क’ = न्यून संकलन, ‘ख’ = उचित संकलन, ‘ग’ = अत्याधिक संकलन

चित्र नं. १. हम्प मोडेल : जैविक स्रोतको उपयोग नगरेर अर्थात् ज्यादै उपयोग गरेर भन्दा उचित उपयोग गरेर स्रोतको उत्पादन बढ्न सक्छ । X-अक्षमा लौठ्सल्ला थोरै ‘क’ देखि अत्याधिक संकलन ‘ग’ (*gradient*) को संकेत गर्छ भने y-अक्षले लौठ्सल्लाको तल तिर थोरै देखि माथी तिर धेरै (*gradient*) को संकेत गर्छ । ‘ख’ स्थान (optimum) को संकलनबाट अत्यधिक उत्पादन हुन सक्ने संकेत गर्छ ।

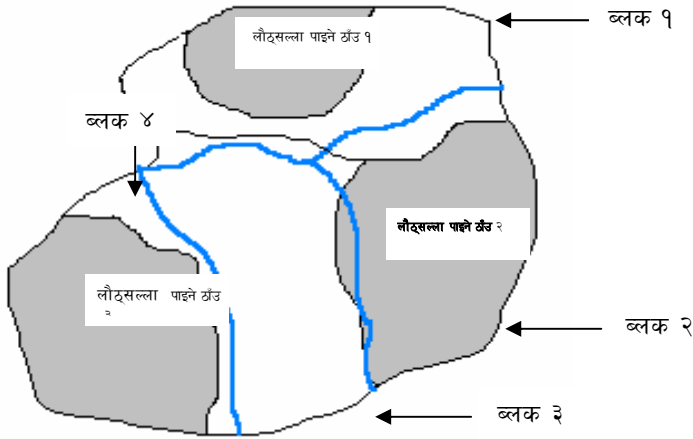
कुन ठाउँमा कति परिमाणमा लौठ्सल्ला छ र कति परिमाणमा संकलन गर्नु सकिन्छ भन्ने पूर्व जानकारी भए मात्र यसको दिगो संकलन तथा व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ । लौठ्सल्ला कति परिमाणमा उपलब्ध छ र कति परिमाणमा संकलन गरेमा लौठ्सल्लाको पुनरुत्पादनमा असर पर्दैन भन्ने कुरा सम्बन्धित क्षेत्रका उपभोक्ताहरूलाई र सम्बन्धित जिल्ला वन कार्यालयका अधिकारीहरूलाई ज्ञान हुनु पर्छ । कति परिमाणमा छ भन्ने कुरा अनुमान गर्न उपभोक्ताहरूले (प्राविधिक सहयोग र सल्लाहमा) यस लौठ्सल्ला पाइने स्थानको सर्वेक्षण गर्नु राम्रो हुन्छ । यसलाई स्थलगत अवलोकन (Field observation), गोरेटो हिडाँई (वन भ्रमण) (Transect walk), र सर्वेक्षण आदि सहभागितामूलक प्रकृयाहरूबाट यसको प्राकृतिक अवस्थाको उत्पादन थाहा पाउन सकिन्छ । स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिता र प्राविधिज्ञको संयुक्त प्रयासमा गरिएको यस्तो सर्वेक्षण व्यावहारिक र दिगो हुन्छ ।

सर्वेक्षण गर्नका लागि सर्वेक्षण गर्ने क्षेत्रको चार किल्ला (सिमाना) देखिभित्र भएका लौठ्सल्लाको उपलब्धता, पर्याप्तता, परम्परागत प्रयोग, व्यवस्थापन र नीतिगत व्यवस्थाका बारेमा ज्ञान हुनु पर्छ । तसर्थ यसको सर्वेक्षणका लागि निम्न कार्यहरू गर्नु आवश्यक छ ।

☞ सर्वेक्षणका लागि सर्वप्रथम वन क्षेत्रको चार किल्ला अथाव सिमाना निर्धारण गर्ने, ।

- वनलाई क्षेत्रफल, भू-वनावट, प्राकृतिक संरचना, वनको अवस्था र व्यवस्थापन उद्देश्य अनुसार खण्ड (ब्लक) उपखण्ड (सब ब्लक) मा विभाजन गर्ने र लौट्सल्ला पाउने ठाउँहरू चित्र नं. २ मा जस्तै पत्ता लगाउने ,
- सिमाना निर्धारण भएपछि त्यस क्षेत्र भित्र भएका लौट्सल्ला पाइने स्थान निर्धारण गर्नुपर्छ, र नक्सा तयार पार्नु पर्छ ,
- नक्सा तयार पारिसकेपछि वनभित्र रहेका विभिन्न खाले स्रोतहरूको प्रतिनिधीत्व भएका ठाउँहरू भ्रमण गर्ने,
- भ्रमण गर्दा त्यस क्षेत्रमा देखिएका विभिन्न स्रोत तथा जडीबुटीहरूको पहिचान गरि तिनको सूची तयार पार्ने,
- पत्थर तथा चट्टान भएका ज्यादै भिरालो भाग जहाँ लौट्सल्लाको उत्पादन हुदैन त्यस्तो ठाउँको पहिचान गरि लौट्सल्ला भएको क्षेत्र मात्र सर्वेक्षणको निम्ती छुट्टयाउने ।

यसरी लौट्सल्ला पाइने र नपाइने क्षेत्र छुट्टयाइसकेपछि, कति परिमाणमा लौट्सल्ला उपलब्ध छ भन्ने कुरा पत्ता लगाउन लौट्सल्ला पाइने स्थानमा मात्रै सर्वेक्षण गर्नु पर्छ । उपयुक्त तरिकाको सर्वेक्षणबाट मात्रै त्यहाँ उपलब्ध हुने लौट्सल्लाको परिमाण अनुमान गर्न सक्ने भएकोले सर्वेक्षणमा विशेष ध्यान दिनुपर्छ ।

चित्र नं. २. सर्वेक्षण क्षेत्रमा ब्लक र लौट्सल्ला पाइने स्थान देखाइएको

५.१ लौट्सल्ला पाइने कति प्रतिशत स्थानको सर्वेक्षणबाट त्यहाँ उपलब्ध कुल परिमाणको अनुमान गर्न सकिन्छ ?

कुनै ठाउँमा उपलब्ध हुने लौट्सल्लाको पातको उत्पादन अनुमान लगाउन लौट्सल्ला पाउने कुल क्षेत्रफलको ०.५-१ प्रतिशत भू-भाग सर्वेक्षण गर्नुपर्छ तर सर्वेक्षण प्लटको संख्या जति धेरै भयो त्यति नै बढ्ता अनुमानित परिणाममा सत्यता हुन्छ । उदाहरणको लागि यदि १०,००० वर्ग मिटरको क्षेत्रफल भएको वनमा लौट्सल्ला पाइन्छ भने त्यसको ५०-१०० वर्ग मिटर क्षेत्रफलमा मात्रै सर्वेक्षण नमूना (Survey sampling) लिई कुल क्षेत्रफलमा पाइने लौट्सल्लाको परिमाण अनुमान गर्न सकिन्छ । यस प्रकारको अनुमान गर्नाले सम्बन्धित वनमा लौट्सल्लाको कति उत्पादन हुन्छ ? यसबाट कति आर्थिक लाभ हुन्छ ? भन्ने बारेमा थाहा हुन्छ र यस्ता कुराहरूको ज्ञानबाट उपभोक्ताहरूलाई भविष्यको लागि योजना बनाउन र स्रोतको संरक्षण गर्न मद्दत मिल्छ ।

सर्वेक्षण परिमाण (Sampling intensity) कसरी थाहा पाउने ?
यसको लागि सर्वेक्षण गर्ने ठाँउको क्षेत्रफल र सर्वेक्षण प्लटको साईज थाहा पाउनु पर्छ ।
मानौ कुनै एउटा ८ हेक्टरका लौट्सल्ला पाउने ठाँउको क्षेत्रफलमा ०.५ प्रतिशतका दरले १० मि. X १० मि. साईजका वर्गाकार सर्वेक्षण प्लट राख्दा निम्न संख्यामा सर्वेक्षण प्लट हुनु पर्छ ।

सर्वेक्षण प्लट संख्या	=	८ हेक्टर X ०.५ प्रतिशत
	=	१० मि. X १० मि साईजका वर्गाकार प्लट
	=	८०,००० वर्ग मि X ०.५ प्रतिशत
	=	१० X १० वर्ग मी.
	=	४,०००० X ०.५
	=	१० X १० X १००
	=	४ वटा

५.२ कसरी स्रोतको सर्वेक्षण गर्ने ?

कुन ठाउँमा लौठसल्ला पाईन्छ र कुन ठाउँमा लौठसल्ला पाइदैन भन्ने जानकारी भए पछि अब लौठसल्ला पाइने स्थानमा मात्रै सर्वेक्षण गरी त्यसभित्र सर्वेक्षण प्लटहरू (Sampling plots) बनाउनु पर्छ । उदाहरणको लागि चित्र नं. २ मा तिन ठाउँमा मात्रै लौठसल्ला पाइने स्थान देखाइएको छ । यी तिन ठाउँमा हरेकको ०.५ देखि १ प्रतिशत क्षेत्रफल ओगटने हिसावले सर्वेक्षण गरी त्यहाँ कुल क्षेत्रफलमा पाइने लौठसल्ला परिमाण अनुमान गर्न सकिन्छ ।

५.३ सर्वेक्षण प्लटको साईज कति हुनु पर्छ ?

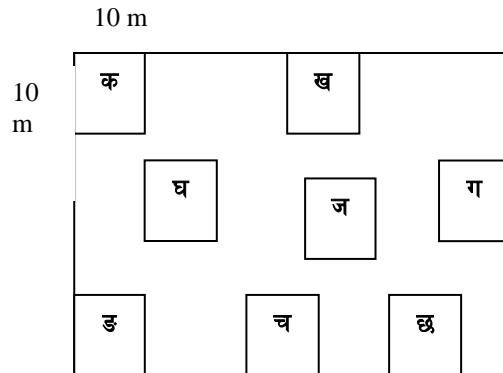
☞ लौठसल्ला रुख बर्गको (Tree) वनस्पति भएकोले यस्को कुनै पनि ठाउँमा पाइने पातको परिमाणको अनुमान गर्न १० मि. X १० मि. को बर्गाकार प्लट (Quadrat) उपयुक्त मानिन्छ ।

☞ लौठसल्ला पाईने स्थानमा लौठसल्लाको परिमाण अनुमान गर्न यत्रतत्र (Random) र योजनाबद्ध यत्रतत्र (Systematic random) तरिका द्वारा सर्वेक्षण गर्न सकिन्छ ।

☞ यदि लौठसल्ला पाईने स्थान एकै खालको (Homogenous) छ भने चित्र नं.३ मा जस्तै यत्रतत्र प्लटहरू बनाई सर्वेक्षण गर्न उपयुक्त हुन्छ । यस बाहेक योजनबद्ध-यत्रतत्र तरीका अपनाउनु पर्छ ।

५.४ लौठसल्लाको परीमाण कसरी अनुमान लगाउने ?

लौठसल्ला पाइने स्थलमा चित्र नं. ३ मा देखाए भै गरि (१० मि. X १० मि.) का प्लटहरू (क, ख, ग, घ, ङ, च, छ, ज) बनाउने र हरेक प्लटबाट लौठसल्लाको पातहरू संकलन गर्ने र त्यसको ताजा तौल (Fresh weight) लिने । चित्र नं.३ मा देखाएको जस्तो जम्मा ८ ओटा प्लटहरू देखाइएका छन यस्को मतलब होइनकी जम्मा ८ प्लटहरू मात्रै बनाउनु पर्छ । यो संख्या कूल क्षेत्रफलको कम्तीमा ०.५-१ प्रतिशतको हिसावले हुनु पर्छ भन्ने कुरा बुझ्नु पर्छ ।

चित्र नं. ३ लौठसल्ला पाइने स्थानमा यस प्रकारले यत्रतत्र प्लट बनाई प्लटभित्रको लौठसल्लाबाट पात संकलन गर्न सकिन्छ ।

संकलन गरिएका पात राम्रो संग घाममा सुकाउने र सुकिसकेको पातलाई बोरोमा राखेर हावा लाग्ने ठाउँमा भण्डार गर्नुपर्छ । यसरी लौठसल्लाको ताजा र सुकेको पातको तौल मापन गर्नुपर्छ । जस्तै :

ताजा तौल = प्लट क + ...प्लट ज = मानी लिउँ १०० के.जी.

सुकेको तौल = प्लट क + ...प्लट ज = मानी लिउँ ६० के.जी.

परिवर्तन तौल = ताजा तौल - सुकेको तौल
परीवर्तन तौल = मानी लिउँ ४० के.जी. प्रति १०० के.जी.मा

यही परिवर्तित तौलबाट लौठसल्ला सम्पूर्ण क्षेत्रबाट पात संकलन नगरी आफ्नो निजी वन तथा सामुदायिक वन क्षेत्रमा के कति सुकेको पातको लौठसल्लाको उत्पादन रहेकोछ र यसबाट कति आमदानी गर्न सकिन्छ भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ । यो जानकारीले लौठसल्लाको संरक्षण तथा दिगो सदुपयोग गर्न मद्दत पुऱ्याउँछ ।

मानौं सर्वेक्षण प्लटहरूले ओगटेको क्षेत्रफल १०० वर्ग मि. छ र जस्मा ६० के.जी. लौठसल्लाका पातहरू उत्पादन भयो ।

१०० वर्ग मि. मा पाइएको लौठसल्ला = ६० के.जी.

१ हेक्टर मा उत्पादन हुने सुकेको लौठसल्ला = ६०००० के.जी.

यो ६० के.जी. लौठसल्ला सर्वेक्षण प्लटहरूबाट मात्र उत्पादन हो यसरी कुल क्षेत्रफलमा कति लौठसल्ला पाइन्छ भनि अनुमान गर्न सकिन्छ ।

५.५ कसरी दिगो संकलन गर्न सकिन्छ ?

लौठसल्लाको फल परिपक्व भएपछि पात संकलन गर्नु उपयुक्त हुन्छ । लौठसल्लाको वीउ असोजदेखि कार्तिक महिनासम्ममा परिपक्व हुन्छ, त्यसपछि मात्र पात संकलन गर्दा माउ विरुवाको पुर्नत्पादन र वृद्धिलाई असर पर्दैन । संकलन गर्दा बोटको सम्पूर्ण पातहरू संकलन गर्नु हुँदैन । यसको पात संकलन गर्दा हाँगा काटेर पनि संकलन गर्नु हुँदैन । मसीन डाँठ सहितको ५० देखि ६० प्रतिशत पातहरू मात्रै संकलन गर्नु पर्छ । प्राकृतिक रूपमा हुर्केका पुराना रुखका हाँगा काटेर संकलन गर्दा रुख मर्ने संभावना हुन्छ । त्यसकारण रुखलाई आवश्यक पर्ने लगभग ५० प्रतिशत पातहरू छाडिदिनु पर्छ । यसले वनस्पतिको प्रजाति मासिने डर हुँदैन र प्रत्येक दूई तीन वर्षको चक्रमा संकलन गर्न सकिन्छ । संकलनकर्ताले संकलन गर्दा जमीनमा भेटिएका बिउलाई जमिनामा रोपी दिनु राम्रो हुन्छ ।

संकलनकर्ताले लौठसल्लाका शत प्रतिशत लौठसल्लाका पातहरू संकलन गर्नु हुँदैन । हरेक १० मि. X १० मि. वर्गमितरभित्र २०-२५ प्रतिशत संकलन नगरी छाड्नु पर्छ । यसो भएमा मात्र दिगो दिगो संकलन हुन सक्छ । जङ्गलमा मात्रै निर्भर गर्नले दिगो उपयोग हुन नसक्ने हुनाले दिगो व्यवस्थापनको लागि यसको खेती विस्तारमा पनि ध्यान दिनु पर्छ ।

६. खेती तथा प्रसारण

यसको प्रसारण दूई तारिकाबाट गर्न हुन्छ । १) वीउबाट र २) हाँगाको कटीङ्गबाट ।

६.१ वीउबाट वेर्ना तयार गर्ने

यसको वीउबाट पनि वेर्नाहरू तयार गर्न सकिन्छ, तापनि विउ उम्रन निकै लामो समय लाग्ने भएकाले यसको विरुवाहरू डाँठको कटिङ्गबाटै उत्पादन गर्न छिटो र सजिलो हुने भएकाले यहाँ कटीङ्गबाट वेर्ना तयार गर्ने तरिकालाई प्राथमिकता दिइन्छ ।

६.२. कटिङ्गबाट वेर्ना तयार गर्ने

यसको एक वर्ष वा सो भन्दा पुराना हाँगाहरूबाट कटिङ्ग राख्नु राम्रो हुन्छ । धेरै माटो हाँगाबाट पनि त्यति राम्रो जरा आउदैन, त्यसकारण १ देखि ३ वर्ष पुराना हाँगाहरूबाट हिउदे यामामा कटिङ्ग राख्नु राम्रो हुन्छ । यसको माटोमा भन्दा बालुवाको मिसाएका जरा राम्ररी विकास भएको पाइएको छ । करीव १५ से.मि. हाँगाहरूलाई फेदबाट छुट्टे पारेर काटी बालुवा राखी तथा पारेको नर्सरी बेडमा ४५ डिग्री को कोणा पर्नेगरी आधा कटिङ्ग बालुवाभित्र र आधा कटिङ्ग बाहिर पर्ने गरी गाड्नु पर्छ । कटीङ्गलाई रुटेक्स -३ (Rootex-3) को भोलमा चोपेर बालुवाभित्र डुवाउदा जरा राम्रोसंग आउन सक्छ । कटीङ्ग रोपी सकेपछि लगातर छोपी राख्नाले बेड सुख्खा हुन

पाउडैन् । यसरी कटिङ्गबाट जरा आए पछि पोलीथिनको टुयावमा वेर्ना सार्नु राम्रो हुन्छ र टुयवमा एक वर्ष राख्नु राम्रो हुन्छ ।

यसरी उत्पादन गरिएको वेर्नाहरूलाई लक्षित जमिनमा सार्नको लागि जमिनको तयारी गर्नुपर्दछ । यसलाई चिया वगानको जस्तो भाडीको रूपमा विकास गरेर खेती गर्न सकिन्छ । जमिनलाई खन जोत गरी राम्रोसँग मल राखेर माटोको तयारी गर्नु पर्दछ । वेर्नालाई तयारी जमिनमा सार्दा एक वेर्नादेखि अर्को वेर्नाको दूरी १-१ मिटरको र एक लाइनदेखि अर्को लाइनको दूरी १.५ मिटरमा लगाउनु राम्रो मानिएको छ ।

वगानको रूपमा लौट्सल्लाको खेती गर्नको लागि विरुवालाई एक वर्ष पछि काँटछाँट गर्नु राम्रो हुन्छ । यसले विरुवालाई धेरै हाँगाहरू पलाउन सहयोग गर्दछ । सामान्यतया जति धेरै हाँगा निस्कन्छन् त्यतिनै धेरै पात पलाउँछ । यसरी प्रत्येक वर्ष छाट्दै जाँदा लगभग ४ वर्ष पछि विरुवाहरूबाट पातको उत्पादन लिन सकिन्छ । प्रत्येक वर्ष कम्पोस्ट मल थप्दै जाँदा विरुवा राम्ररी हुर्कन सक्दछन् । यही वगानको रूपमा लौट्सल्लाको खेती नगर्दा एक वोट देखि अर्को वोटको दूरी बढाउनु पर्छ ।

७. संकलन

वगानको रूपमा विकास गरिएको लौट्सल्लाका बोटहरूबाट हरेक वर्ष हाँगाहरू काडछाड गरी पातहरू संकलन गर्न सकिन्छ ।

८. उपयोग

परम्परागत रूपमा लौट्सल्लालाई आर्युवेदीक औषधी निर्माणमा मात्र प्रयोग हुँदै आए पनि सन् १९९० पति यसको पात, डाँठ र हाँगामा क्यान्सर निको पार्ने रसायन टेक्सोल पत्ता लागेकोले विश्वमा यसले निककै चर्चा पायो । त्यसपछि नेपालबाट यसको निर्यात व्यापारले तिब्र गति लिन थाल्यो ।

९. नीतिगत व्यवस्था

अव्यस्थित संकलनको कारण ह्रास आउन थाले पछि यसलाई श्री ५ को सरकारले वन नियामकी २०५१ अनुसार कच्च पदार्थको रूपमा विदेश निकासी गर्न प्रतिबन्ध लगाइएको छ । यसलाई श्री ५ को सरकारको खेती तथा अनुसन्धानको लागि प्रथामिक क्रममा परेको जुडीवुटीहरूमा समावेश गरेको छ । यसको संकलन अनुमति पूर्व वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गराउनु पर्छ र उक्त मूल्यांकनको आधारमा मात्रै अनुमति दिइने गरिन्छ ।

१०. बजार सुचना

श्री ५ को सरकारबाट संकलन अनुमती पाएक व्यक्ति तथा संस्थाहरूले संकलन गरेको लौट्सल्ला डावर नेपाललाई विक्री गर्ने गरेको पाइएको छ ।

११. बजार प्रणाली

लौट्सल्लाको बजार नेपालमा निम्न प्रणालीद्वारा संचालन हुने गरेको छ ।

- १ किसान/संकलनकर्ता --> स्थानीय व्यापारी --> थोक व्यापारी --> प्रशोधन कर्ता निर्यातकर्ता (भारत)
- २ किसान/संकलनकर्ता --> स्थानीय एजेन्ट --> स्थानीय व्यापारी --> प्रशोधनकर्ता थोक व्यापारी/निर्यातकर्ता (भारत) ।

१२. संरक्षण स्थिति

यो नेपालको संरक्षित वनस्पतिमा सूचीकृत गरिएको मध्ये एक वनस्पति हो । यसलाई साइटिस अनुसूची २ मा पनि समावेश गरीएको छ । हाल यस प्रजातिलाई IUCN विश्व संरक्षण संघको खतराको सूची अनुसार सङ्गटापन्न वर्गमा पर्दछ । क्षेत्रियास्तरमा सम्पन (CAMP 2001) गोष्ठिले यसलाई खतराको सूचीमा सूचिकृत गरेको छ ।

१३. राजस्व दस्तुर

प्राकृतिक अवस्थामा संकलन गर्दा लौट्सल्लाको पातको राजस्व दस्तुर प्रति किलो रु. २५ निर्धारण गरिएको छ ।

१४. सम्बन्धित निकायहरू

यसको दिगो उत्पादन, खेती, संकलन, प्रशोधन, व्यापार र अनुसन्धानमा संलग्न संघ संस्था तथा निकायहरू यस प्रकार छन् :

- दिगो कृषि तथा जैविक स्रोतका लागि एशियाली नेटवर्क (ANSAB), काठमाडौं ।
- व्यवसाय विकास सेवा (BDS MaPS), बखुण्डोल, ललितपुर ।
- वनस्पति विभाग (DPR), काठमाडौं ।
- विश्व संरक्षण संघ (IUCN, Nepal), नेपाल
- सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ नेपाल (FECOFUN), काठमाडौं ।
- सम्बन्धित जिल्लाका वन तथा वनस्पति कार्यालयहरू ।
- नेपाल हर्ब्स तथा हर्वल उत्पादक संघ, काठमाडौं
- डावर नेपाल

१५. सन्दर्भ सामग्रीहरू

- एन्साब र एस एन भी नेपाल (२०६०) *व्यापारमा रहेका नेपालका महत्वपूर्ण गैरकाष्ठ वन पैदावारहरू*. एन्साब र एस एन भी नेपाल, काठमाडौं, नेपाल. १६८ पृ ।
- श्रेष्ठ उत्तमबाबु र सुजाता श्रेष्ठ (२०६१) *नेपालका प्रमुख गैरकाष्ठ वनपैदावारहरू*, भुँडीपुराण प्रकाशन, काठमाडौं, नेपाल. ४११ पृ ।
- श्री ५को सरकार (१९६२) लौट्सल्ला : खेती तथा अनुसन्धानका लागि प्रथमिकता क्रममा परेका जुडीवुटीहरूको जानाकरी ।
- Bhattarai, Khem R., Hertel H and Prasad BN (1998) Genetics variation in *Taxus baccata* of central, Nepal Bankojankari PP. 32-37.